

JEDAN, DVA, TRI...

1. Srpska književna kritika se nikad nije sistematski pozabavila sferom direktnog prožimanja literature i ideologije, kulture i politike. Većina ozbiljnih istraživača je svesna estetskog šunda i/ili visoke ideološke zasićenosti dela čija će visina tiraža i broj izdanja, brojne ugledne nagrade, lančana reakcija kritičkih panegirika i afirmativnih novinskih anketa obeležiti jedno vreme, ali se time nikad neće adekvatno pozabaviti. Njihova *svesnost* se tokom vremena najubitačnije izražavala kroz oportuno ignorisanje i pseudoelitističku indulgentnu mantru: *Dovoljno je što ja sam znam šta koliko vredi, ali me to znanje, kao ni moja akademska titula ili status kritičara, ničim ne obavezuje da govorim o onome o čemu ne želim*. Upravo kukavičluk i izrazita erozija moralne komponente zvanja univerzitetskog profesora, naučnog istraživača i književnog kritičara proizveli su zapušteno kulturno polje i ostavili prazan prostor. Kulturno propagandni komplet *Beton*, sa aktivnom regionalnom podrškom osvedočenih *mehaničara*, ušetao je na napušteno gradilište i započeo proces svoje privatne *obnove i izgradnje*.

Projekat KPK *Beton*, koji se manifestuje rubrikom Mixer i tekstovima koji selektivno preispituju srpsko književno nasleđe, ima za cilj dekonstrukciju »tvrde linije« *mainstream* srpske literature od početka osamdesetih. Reč je o uticajnim književnim delima koja sažimaju i konstruišu različite vidove ideologije nacionalizma. U nekima od njih ideologija ima oblik anticipativnog poziva na istorijski revizionizam (Danko Popović, *Knjiga o Milutinu*), negde se dramski uglazbljuje tradicionalno fiksirana mitska matrica sa jedinstvenom etičkom i metafizičkom poentom (Ljubomir Simović, *Boj na Kosovu*), a negde ksenofobno operiše etničkim stereotipima i tendenciozno prezentuje tragične istorijske situacije, nesuspregnuto emitujući mržnju prema drugim narodima (Vojislav Lubarda, *Vaznesenje*).

Ta su dela ostala bez adekvatne kritičke recepcije. Ona su nagrađivana, često izvođena, emitovana i prešampavana, zbog čega su i danas aktuelna i uticajna. Njihov uticaj raste uz činjenicu da takvi *literarni projekti* imaju svoje nastavljache i politički uticajne čitaocce, svoje političke ideologije i subkulturne pokrete. Analitičko ispitivanje arsenala ideologija nacionalizma i atavizma, militarizma i mističizma, ima dvojak značaj: naučni i kulturno-istorijski, koji se ogleda u demistifikovanju jedne opasne (para)književne tradicije, i savremeni, kulturno-politički koji teži otporu ekstremnim konzervativnim ideologijama, politički izolacionizma i legitimisanja državno i nacionalno korisnog ratnog zločina.

U prvoj knjizi edicije »Beton« *Srbija kao sprava*, prikupljeni su tekstovi iz rubrike Mixer, koji dekodiraju ideološki potencijal u delima nastalim u periodu od ranih osamdesetih do naših dana. Ideološki luk opisuju romani Danka Popovića *Knjiga o Milutinu* (1984), Vojislava Lubarde *Vaznesenje* (1989), obe verzije drame Ljubomira Simovića *Boj na Kosovu* (1988, 2002), roman Gorana Petrovića *Opsada crkve Svetog Spasa* (1996), poezija Milosava Tešića i Dragana Jovanovića Danilova, poema Matije Bečkovića »Ćeraćemo se još« (1996), eseji Milorada Pavića *Roman kao država* (2004), knjiga poezije Rajka Petrova Noga *Nedremano oko* (2004) i najnoviji roman Dobrice Ćosića *Vreme vlasti 2*

(2007). Poseban kuriozitet predstavlja tekst o legionaru-profesionalnom ubici i *piscu* bestseler romana Miloradu Ulemeku, preko čije biografije »kolektivno autorsko telo« heroizuje ratnog zločinca i atentatora na premijera Đinđića. Interesantni su i tekstovi koji istražuju vezu između ranih novela Aleksandra Solženjicina i savremene Rusije Vladimira Putina, nalazeći kopču u perpetuiranju društva permanentnog vanrednog stanja ili revolucije koja ima svoj početak ali nema svoj kraj.

Činjenica je da su van dometa naučnih projekata i domaćeg sistema obrazovanja ostala različita poststrukturalistička strujanja: dekonstrukcija, feminizam i teorije roda, postkolonijalizam, novi istorizam, biopolitika... Posebnu težinu ignorisanja novih praksi kritičkog čitanja nosi vreme posle »godine nulte« kada se ovi teorijski modeli u Srbiji, inače odavno usvojeni u regionu, doživljavaju kao dobro izolovani incidenti.

Načelno, poststrukturalističke metode definiše transfer istraživačkog interesovanja sa teksta na kontekst, sa imanentne analize teksta (koja i dalje ostaje pouzdana osnova čitanja) na isticanje konteksta i razumevanje različitih odnosa koji se obrazuju između njih. *Šta god da su, književna dela nisu samo tekstovi* (E. Said), ona su takođe složene jezičke i simboličke prezentacije čiji značenjski prtljag nije referencijalno irelevantan ni bez socijalnog uticaja i prirođenog kulturnog statusa.

S druge strane, dogma o autonomiji »književno-umetničke tvorevine« ili »jezičko-umetničkog dela«, Kajzer, Velek-Voren, ruski formalisti, češki i francuski strukturalisti, postaju ultimativni domet srpskih fakulteta i podrazumevajuća platforma književne kritike. U tu presu stavljena su i ona dela koja sa svojom epohom uspostavljaju prisniji kontakt i veze koje se ne mogu svesti na intertekstualnost, odnosno na hermetičnu samodovoljnost teorije postmodernizma. Da nevolja bude veća, alternativa postmoderni, koja se pukim biološkim reteriranjem dominantne struje domogla vodećih pozicija u mnogim kulturnim i medijskim institucijama, bio je i ostao što rudimentaran što

nešto modifikovan devetnaestovekovni pozitivizam. Kulturna i politička istorija našeg društva s kraja prošlog veka, uspon radikalnog nacionalizma i krvavi raspad jedne multi- (-etničke, -verske, -kulture) jugoslovenske zajednice, građanski ratovi i ratni zločini, mlaki otpori opozicije i prećutni kolektivni pristanak na politiku obračuna sa drugima, srpsku književnost i nauku o književnosti stavili su pred nove izazove. Srpski pisci su na novu realnost reagovali uglavnom militaristički ili mlako i sa sramotnim kašnjenjem, dok je srpska nauka o književnosti ignorisala novu *referencijalnost* srpskog pisma.

2. Moglo bi se reći da je rubrika Mixer dobila u ovoj knjizi *novu* interpretaciju. Naime, tekstovi su razvrstani u tri tematske celine, čime je obezbeđen drugačiji interpretativni kontekst. Da *Beton* nije samo posvećen dekodiranju književnih struktura, već na prvi pogled sugerise upravo ovakvo razvrstavanje tekstova. Dok su u prvom i drugom tematskom bloku pre svega tekstovi koji se bave ispitivanjem ideoloških potencijala u literaturi, dotle je u trećem bloku akcenat na vidovima proizvodnje tzv. *vanrednog stanja u srpskoj kulturi*, čiji su generatori detektovani i analizirani u prethodnim segmentima knjige. Poglavlje koje je imenovano kao »Stabilno vanredno stanje«, obuhvata analize političkih gibanja u Srbiji od vremena pre Osme sednice (Mirko Kovač, Svetlana Slapšak), preko istraživanja medijske interpretacije istorijskih narativa (Olga Manojlović Pintar) pa sve do usvajanja Ustava i skupštinske krize (Branislav Jakovljević). Tu su i tekstovi koji pokušavaju da sa različitih pozicija analiziraju odnos srpske politike prema zločinima počinjenim nad pripadnicima drugih etničkih zajednica u nedavnoj prošlosti i fenomen kolektivnog zaborava u Srbiji na te zločine (Nenad Prokić i Bojan Tončić) ili prema kategoriji »moralnog poretku priznanja« zločina (Slobodan Karamanić). Posebno istraživanje predstavlja tekst Milice Jovanović koja na primeru masovnih grobnica u Bosni i na Kosovu, zatrpanih đubrištem i iskorišćenih za deponije, pokazuje kako u određenom političkom ambijentu Drugi postaje strano *telo*, markirano kao smeće. Na sličnom tragu je i dra-

goceno istorijsko istraživanje Olivera Milosavljević o sudbini profesora Blumentala u beogradskoj akademskoj sredini tokom tridesetih godina prošlog veka. Ovaj tematski blok zatvara tekst o prekodiranju alternativnog muzičkog festivala kakav je EXIT, koji je svoj nekadašnji društveni angažman preinačio u potrošačko-konzumentski koncept (Jelena Gligorijević).

Na kraju knjige, nalazi se *bonus* u vidu tri teksta koja ranije nisu objavljivana u *Betonu*, iako su mu na neki način prethodila, a u mnogo čemu i uticala da se on pojavi, odnosno da zauzme sada već prepoznatljiv kritički registar. Radi se o neliterarnom čitanju *Grobnice za Borisa Davidovića* Danila Kiša, dekonstrukciji patriotskog diskursa u zbirci pesama *Srbija na Zapadu* Milovana Danojlića, kao i analizi anti-semitskih aspekata pamfleta *Lažni car Šćepan Kiš* Nebojše Vasovića. Sva tri teksta su nastala pre pokretanja podlistka *Beton* i uticala su na osmišljavanje rubrike *Mixer*, definišući je kao *novinski prostor* za temeljno preispitivanje književnih dela, kulturnih i političkih praksi u procesu izgradnje *nacionalne kulture*.

- 3.** Lista autora i dela koja pripadaju ovoj temi nije iscrpljena zbornikom *Srbija kao sprava*. Tu još spadaju romani Vuka Draškovića, Dejana Medakovića, Slobodana Selenića (po Endru Baruhu Vahtelu), ranog Vidosava Stevanovića, Mome Kapora, Miroslava Toholja, Mira Vuksanovića, drame Jovana Radulovića i Siniše Kovačevića, historiografske knjige Radovana Samardžića, Milorada Ekmečića i Radoša Ljušića, studije Petra Milosavljevića, Gorana Maksimovića i Nikole Koljevića, eseji i kritike Miroslava Egerića, Bojane Stojanović Pantović, Dragana Hamovića, Saše Radojčića, Mihajla Pantića i Gojka Božovića, jednih zbog njihovog benevolentnog slepila, drugih zbog empatijske kanonizacije ovakvih dela koju sprovode sa pozicija urednika vodećih izdavačkih kuća i profesora državnih univerziteta.

Beograd, novembar 2007.

Redakcija **Betona**